

Kvalitativno istraživanje socijalne nejednakosti

Fokus grupe sa stanovnicima Tenje, Belog Manastira, Omiša i Srba

CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

Program Ekonomsko-socijalne pravednosti

Ovaj materijal nastao je uz financijsku podršku Europske unije, u okviru IPA projekta „Geometar jednakosti“. Za sadržaj je isključivo odgovoran Centar za mirovne studije i ne može se smatrati službenim stavom Europske unije i Ureda Vlade Republike Hrvatske za udruge.

Kvalitativno istraživanje socijalne nejednakosti

IZVJEŠTAJ SA POLICY PREPORUKAMA

Centar za mirovne studije je u 2015. i 2016. godini u sklopu aktivnosti na projektu „Geometar nejednakosti“ proveo kvalitativno istraživanje u četiri mjesta u Hrvatskoj (Tenja, Beli Manastir, Omiš i Srb), metodom fokus grupa, u svrhu prikupljanja podataka o eventualnoj diskriminaciji pri ostvarivanju prava na primanje socijalne pomoći s naglaskom na diskriminaciju na etničkoj osnovi. Mjesta u kojima su se fokus grupe provodile nalaze se u tri županije: Osječko–baranjskoj (Tenja i Beli Manastir), Splitsko–dalmatinskoj (Omiš) i Ličko–senjskoj (Srb), od kojih je u prve dvije županije zabilježen najveći broj nezaposlenih osoba u Republici Hrvatskoj.

Naša će pažnja u ovom radu biti usmjerena na socijalne transfere (različite naknade u sustavu socijalne sigurnosti) kao neizostavnog elementa u politici usmjerenoj protiv siromaštva. Najvažniji socijalni transferi u Hrvatskoj su mirovine, naknade u slučaju nezaposlenosti, obiteljske naknade i naknade socijalne pomoći.

Fokus grupe su provedene uz pomoć organizacija partnera na terenu s kojima Centar za mirovne studije surađuje: Ženskom udrugom „Izvor“¹ iz Tenje, Udrugom romskog prijateljstva „Luna“² iz Belog Manastira, Centrom za socijalnu skrb³ iz Omiša i Udrugom „Una“⁴ iz Srba.

Od 61 sudionika/ca fokus grupa, 32 su bile žene, a 29 sudionika su bili muškarci. Većina njih, 37 sudionika/ca bilo je iznad 40 godina starosti. Svi oni su nezaposleni i svi primaju neki oblik socijalne pomoći: 35 sudionika/ca prima između 400,00 - 600,00 kn mjesečno socijalne naknade. Najčešće su u braku ili udovci/udovice (46 sudionika/ca) dok je manji broj razvedenih (5) kao i samaca (10). Više od polovine sudionika/ca fokus grupa ima završenu osnovnu školu ili niti osnovnu školu (39)⁵.

¹ [Web stranica](#)

² [FB stranica](#)

³ [Web stranica](#)

⁴ [FB stranica](#)

⁵ U obje fokus grupe u Belom Manastiru, radi se o romskoj populaciji: sudjelovala je samo jedna osoba koja je završila srednju školu i 24 osoba sa završenom ili nezavršenom osnovnom školom.

Analiza dobivenih odgovora ukazuje da postoji diskriminacija prema određenim etničkim skupinama. Također, ovo kvalitativno istraživanje nam je važno i radi uvida u osobne priče i kontekst siromaštva.

Među hrvatskim građanima srpske nacionalnosti značajan broj primatelja socijalne pomoći čini povratničko stanovništvo. Kao razloge za socijalnu isključenost navode sporo rješavanje stambenih pitanja koje je za mnoge i do danas neriješeno⁶. Također, kao problematičan i kao uzrok socijalne isključenosti, navodi se i Zakon o konvalidaciji (radnog staža) koji je Vlada RH usvojila 1997. godine, a koji je imao prekratki rok prilagodbe⁷.

Primatelji socijalne pomoći međusobno se značajno razlikuju i po svojim socio-demografskim obilježjima, socijalnom kapitalu, viđenju svoje situacije u kontekstu društva, kao i po interpretaciji svojih izgleda za budućnost.

„Od Baranje je socijalni slučaj napravila privatizacija. Na ovom su prostoru prije svi bili zaposleni. Sad duplo manje ljudi radi jer je sve rasprodano i uništeno. Država ovdje nije ni kunu uložila od 1997. godine⁸ do danas. Pomogla je Todoriću da kupi Belje.“ (građanin Belog Manastira)

⁶ Vlada RH je u lipnju 2008. godine usvojila Akcijski plan za ubranu provedbu Programa stambenog zbrinjavanja na područjima od posebnog državnog interesa i izvan njih. Nakon toga donesen je Revidirani akcijski plan (2010. godine). Međutim, na fokus grupi u Srbu trećina ispitanika u ističe problem neriješenog stambenog pitanja.

⁷ Pravilnik o postupku konvalidiranja odluka i pojedinačnih akata iz područja mirovinskog osiguranja, koji je stupio na snagu 17.05.2008. godine.

⁸ Misli se na mirnu reintegraciju hrvatskog Podunavlja koja je naziv za proces povratka okupiranih područja istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Razdoblje mirne reintegracije, za čije je provođenje Vijeće sigurnosti UN-a ustanovilo posebnu Prijelaznu upravu UN-a u istočnoj Slavoniji (*UN Transitional Authority in Eastern Slavonia - UNTAES*), započelo je 15. siječnja 1996., a završilo 15. siječnja 1998. godine, kada je hrvatsko Podunavlje uključeno u sastav Republike Hrvatske.

Nalazi fokus grupa – kvalitativnog istraživanja

Na pitanje o vrsti socijalne pomoći koju građani/ke sudionici/ce u fokus grupama primaju, dio sudionika/ca je odgovorio da prima socijalnu pomoć uz dodatke poput dječjeg doplatka:

„Primam socijalnu pomoć. Samohrana sam majka s dvoje djece i neredovito primam alimentaciju. Također, primam 600 kn socijalne pomoći i dječji doplatak od 580 kn.“

„Samohrana sam majka s četvero djece. Primam socijalu, dječji doplatak i alimentaciju.“

Međutim, neki ispitanici/e su nam odgovorili i da primaju mirovinu, ali su im previsoki troškovi života za dostojanstven život:

„Moj muž ima mirovinu 2.000,00 kn. Ali skoro sve nam ode na lijekove. Živimo s 400,00 kn mjesečno.“

„Koristim socijalno zajamčenu minimalnu naknadu koja je 800,00 kn kao što je poznato svima. Nezadovoljstvo je meni, kao i ostalim korisnicima, zato što je tako niska. I kao korisnik zajamčene minimalne naknade nemam ni za kruh, takoreći. Da li je 25 kn dnevno dostatno za doručak ručak i večeru? Ne nabrajam režije, uopće. A pogotovo i higijenu: brijanje, kupanje, šišanje, odjeća i tako dalje.“

Sudionici fokus grupe, bračni par s djetetom zajednički ostvare 1.200,00 kn prihoda od socijalne pomoći. Navode da bi oboje radili nego živjeli od naknade, ali njihova percepcija je da posla za njih nema. Ponekad su zaposleni preko mjere javnih radova, međutim nakon prestanka zapošljavanja preko mjere, osobe nemaju pravo na zajamčenu minimalnu naknadu, te zaključuju da im se u takvoj situaciji privremeni rad ne isplati jer nakon što završe s angažmanom na javnim radovima, što može trajati između 6 i 18 mjeseci, građani jedno vrijeme ne mogu osigurati pravo na novčanu naknadu te u tom periodu praktično žive bez sredstava.

Na pitanje da li je teško ostvariti pravo na socijalnu pomoć, sudionici/e su naveli primjere u kojima radi posjedovanja imovine (primjerice automobila), ne mogu ostvari pravo na socijalnu naknadu:

„Romi koji žive u selima iz kojih nema organiziranog prijevoza u grad, a moraju stići do doktora i socijale, imaju neko staro vozilo koje ne vrijedi ni 300 EUR. Ali ukoliko imaju takvo vozilo, nemaju pravo na zajamčenu naknadu, a ako ima naknadu ne mogu fizički doći po nju.“

Po mišljenju sudionika/ca u ostvarivanju prava na socijalnu pomoć, važno pitanje je transparentnost tog procesa.

Drugo važno područje prava u kojemu se događaju kršenja je pravo na dom i stanovanje. Primjerice, na fokus grupi u Srbu, većina sudionika/ca su povratnici koji su imali stanarska prava prije 1990. godine te su se za vrijeme rata u te stanove uselili drugi stanari. Budući da je institut stanarskog prava ukinut odnosno, zamijenjen institutom zaštićenog najmoprimca, sudionicima/ama fokus grupa je onemogućeno stanovanje u stanovima u koje su prije rata ulagali i za koje su smatrali da će ih u budućnosti moći i otkupiti. Požalili su se na dugotrajan proces komunikacije s institucijama nadležnim za rješavanje ovog pitanja, skupom tarifom pravnika koji bi ih mogao savjetovati u ovom procesu i nedostatkom instituta besplatne pravne pomoći u njihovom kraju odnosno, otežanom komunikacijom telefonom s pružateljima besplatne pravne pomoći⁹.

U Omiškoj fokus grupi sudjelovao je značajan broj bivših hrvatskih branitelja (trećina sudionika/ca). Svi su nezadovoljni svojim statusom i time što su postali socijalni slučaj. Opskrbnine su im smanjene s 1.300,00 kn na 800,00 kn mjesečno od čega teško žive. Smatraju da su zaslužili minimalnu mirovinu od 2.500,00 kn.

Na pitanje da li imaju „svog“ socijalnog radnika/cu, osobu koja duži vremenski period vodi njihove slučajeve u Centru za socijalnu skrb, sudionici/e su različito odgovarali, u većini slučajeva su se požalili kako osjećaju da socijalni radnici/e koji vode njihove slučajeve nemaju razumijevanja za situaciju u kojoj se nalaze.

„Prije smo imali socijalnog radnika u Gračacu koji je sve razumio i htio nam je izaći u susret. Budući da je otišao u mirovinu, nova osoba gradi svoju profesionalnu karijeru na nama na način da što više ljudi „skine“ sa socijalne pomoći. A vremena su sve teža.“

„Čekajući u uredu Centra za socijalnu skrb vidjela sam kako se ponašaju prema ljudima, galame, viču, tjeraju ih van. A ljudi ne znaju što im je činiti. Nije svakom dostupan Internet i nema svatko pametan telefon. Zato su i došli po savjet, a ne da se na njih više.“

⁹ Pod otežanom komunikacijom misli se na nemogućnost dostave dokumentacije pojedinih slučajeva jer često nemaju mogućnost pristupa tehničkoj infrastrukturi potrebnoj za slanje dokumentacije (skener, Internet, elektronička pošta i sl.) budući da se radi o građanima starije dobi.

Na belomanastirskom području u kratkom vremenu izmijenile su se tri socijalne radnice radi čestih primjedbi korisnika. Sudionici/e kao veliku pomoć navode organizacije civilnog društva koje djeluju u lokalnim sredinama.

„Da nema „Izvor“ ne znam da li bi bila živa. Moja socijalna radnica mi je rekla da sam luda i da trebam stručnu pomoć. Nakon što sam razgovarala s psihijatricom iz udruge „Izvor“¹⁰ bilo mi je puno lakše jer mi je rekla da mi ne trebaju čak ni tablete.“

Kada su sudionici/e upitani da li poznaju osobe za koje smatraju da bi trebali primati socijalnu pomoć a ne primaju je, navodili su razne primjere iz svoje okoline ali i vlastite.

„Naš sugrađanin živi u pola planine, 10 km u brdu od Srba. Ima devetero djece i auto star 25 godina, a nema pravo na socijalnu pomoć budući da ima imovinu. Da se nekome od njih nešto desi na toj lokaciji, a da nemaju automobil, kako bi došli do doktora ili po pomoć?“

„U Vukovaru im kažu jedno, u Vinkovcima drugo. Za tužiti treba navodno otići u Zagreb. Za to se nema ni novaca ni ljudskih kapaciteta.,,

„Da bi nešto dobio, što ti zakonski ionako pripada, moraš poznavati neke ljude.“

Kada su sudionici/e upitani/e da li prepoznaju diskriminaciju prema osnovi etniciteta, kako je definirano člankom 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije¹¹, pri ostvarivanju prava na socijalnu pomoć, sudionici su različito odgovarali, ovisno o osobnom kapacitetu da prepoznaju diskriminaciju. Diskriminaciju po etnicitetu najviše prepoznaju Romi.

„Kad smo išli pitati za upis djeteta u vrtić, pedagoginja u osječkom vrtiću nam je rekla da nema mjesta. Nismo vjerovali u to što nam je rekla pa smo poslali ženinog brata kojemu se po boji kože ne vidi da je Rom. Njemu je rečeno da može odmah upisati djecu.“

Nakon ovog incidenta, obitelj se žalila Gradskom poglavarstvu i na njihovu intervenciju pozvani su u vrtić na upis. Budući da majka djeteta nije znala ispuniti formulare jer je nepismena, zaposlenica vrtića je bila

¹⁰ Ženska udruga „IZVOR“ iz Tenje je neprofitna, nestranačka i nevladina organizacija civilnoga društva koja djeluje za opće dobro, s ciljem doprinosa u izgradnji otvorenog društva punopravnih slobodnih, afirmiranih i aktivnih pojedinaca i pojedinki.

¹¹ Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08), dostupan na [linku](#).

gruba prema gospođi i izrekla par uvredljivih komentara. Slučaj je završio tako da je obitelj odustala od upisa djece u vrtić radi straha od maltretiranja:

„Prvi dan dovodimo svi djecu u vrtić, a ona se samo meni obrati: vi gospođo morate čistu, urednu i dezinficiranu djecu dovoditi u vrtić. Više ne dam svoju djecu u vrtić jer ne želim da ih netko maltretira. Neka smo sirotinja i neka bijedno živimo, ali ne želim da ih itko maltretira. Puno sam za njih patila i jedva sam ih donijela na svijet.“

Nekoliko sudionika/ca se žalilo na diskriminaciju prema osnovi nacionalno podrijetlo:

„Ja sam Makedonka, a suprug mi je Srbin. Imamo dvoje male djece i gdje god da dođemo je problem zbog imena i prezimena. Neovisno o lokaciji – bolnica, zdravstveni radnici, socijala. Kao da su si djeca birala ime i roditelje.“

Sudionik fokus grupe iz Tenje smatra da ne može ostvariti pravo na socijalnu pomoć jer je Crnogorac „iako je u Crnoj Gori zadnji put bio 1992. godine“.

Sudionicima je bilo postavljeno pitanje da li im se čini da socijalnu pomoć dobivaju i osobe koje možda nemaju potrebu za takvom vrstom subvencije. Iako se radi o pitanju na koje je odgovor subjektivna procjena, velik broj sudionika/ca odgovorio je da se to najčešće događa jer te osobe imaju veze i poznanstva na mjestima gdje se odlučuje (misli se na centre za socijalnu skrb). S druge strane, postoje osobe za koje oni procjenjuju da bi trebale primati socijalnu pomoć ali te osobe (opet prema njihovoj procjeni) nemaju veze i poznanstva na mjestima odlučivanja.

Nadalje, pitali smo sudionike/ce o suradnji i pomoći koju im eventualno pružaju organizacije civilnog društva prisutne u njihovim sredinama. Većina sudionika/ca pozitivno se izražava o organizacijama koje djeluju i pružaju neku vrstu socijalnih usluga.

„Da nam nema udruge¹² imali bi još više problema. Danas cijeli javni sektor funkcionira kao stroj, mašina, kompjuter. Samo u udruzi još ima ljudi koji reaguju na tuđu nesreću. Oni se za nas zalažu, izlažu i šalju državi primjedbe.“

¹² Udruga „Una“ iz Srba osnovana je prije više od 10 godina s namjerom da odgovori na probleme u lokalnoj zajednici putem pružanja direktne pomoći i pravnih savjeta. Glavni cilj svih ovih godina im je prikupljanje informacija o problemima, nepravilnostima i diskriminaciji s kojom se građani susreću.

Zaključci

Kroz rad na terenu i uvid u živote građana na marginama, siromašnih i socijalno isključenih, poput sudionika/ca fokus grupa, vidljivo je da u Republici Hrvatskoj žive osobe koje ne mogu zadovoljiti osnovne ljudske potrebe, da imaju ograničen pristup resursima u lokalnoj zajednici, da su onemogućeni u potpunosti sudjelovati u obiteljskim i drugim privatnim odnosima te da su često vođeni subjektivnim osjećajem beznađa i nemoći u kontroliranju vlastite sudbine. Iz navedenoga, smatramo ih socijalno isključenim građanima.

Također, većina sudionika/ca fokus grupa je diskriminirana i socijalno isključena po više osnova, najčešće se radi o starijim građanima, često s dijagnozama kroničnih bolesti koje pogađaju starije osobe, a dodatno, često su i razvedeni i pripadaju etničkim grupama odnosno nacionalnim manjinama.

Ova studija pokazuje da socijalno uključivanje i zapošljavanje ostaju izazov za marginalizirane društvene skupine. Financijska kriza koja je zahvatila globalnu ekonomiju u posljednjih nekoliko godina utjecala je i na sve segmente hrvatskog društva. Najviše na one koji već ionako snose rizik socijalne isključenosti na više razina.

Preporuke

1. Širiti mrežu socijalnih usluga - svih aktivnosti, mjera i programa namijenjenih sprječavanju, prepoznavanju i rješavanju problema i poteškoća pojedinaca, obitelji, skupina i zajednica, te poboljšanju kvalitete njihovog života u zajednici
2. Educirati građane/ke o socijalnim pravima i diskriminaciji
3. Omogućiti građanima/kama obrazovanje cjeloživotno obrazovanje – posebice provoditi i razvijati mjere integracije Roma u tržište rada, kroz njihovo uključivanje u obrazovanje i programe obuke i osposobljavanja, sufinancirano zapošljavanje, javne radove, savjetovanje u pogledu traženja posla i dr.
4. Potrebno je revidirati sustav supervizija i evaluacija socijalnih radnika/ca i osoblja centara za socijalnu skrb